

על ניתוח תוכן (CONTENT-ANALYSIS) כשיטת מחקר איכותי

1. הגדרת המושג "ניתוח תוכן"

"ניתוח תוכן" מוגדר על-ידי ברלסון (Berelson, 1952) כטכניקה מחקרית לתיאור שיטתי, אובייקטיבי וכמותי של תוכן תקשורתי כלשהו. הולסטי (Holsti, 1969) הגדיר את ניתוח התוכן כשיטה, טכניקה מחקרית להפקת היסקים, המזהה בשיטתיות ובאובייקטיביות מאפיינים של מסרים בתוכן מסוים שנחקר. האובייקטיביות מתייחסת כאן לניתוח שנערך על יסוד כללים ברורים, המאפשרים לחוקרים שונים לקבל אותן תוצאות מאותם מסרים או מסמכים שהיו לפני החוקר. זאת יש להדגיש, כי בניתוח תוכן שיטתי "הכללתו או אי הכללתו של תוכן נעשית לפי קריטריונים של בחירה המיושמים בעקיבות. דרישה זו מסלקת ניתוחים שבהם נבדק רק חומר התומך בהעשרות החוקר" (הולסטי, 1968, עמ' 598). פרס ויצבי (1975) מגדירים את ניתוח התוכן כשיטה המשתמשת בחומר כתוב (ספרים, עיתונים וכו') או חומר שמור בדרך כלשהי (קלטות וכו'), כדי להסיק מסקנות על ההתנהגות האנושית. קריפנדורף (Krippendorff, 1989) מציע טכניקה שבה ניתן להפיק היסקים תקפים, אשר אפשר יהיה לחזור עליהם ולקבל אותן תוצאות. גובה ולינקולן (Guba & Lincoln, 1981) קובעים, כי ניתן להפיק היסקים מתוך תוכן עצמו, הואיל ולדעתם תהליך גילוי המאפיינים של מסרים המושקעים בתוכן הנחקר נבנה ומעוצב על-פי מה שיש בחומר עצמו, ולא מתוך הנחות או מקרים עיוניים, הנכפים כביכול ומאולצים על הטקסט. נעמה צבר בן-יהושע (1990) משלבת בין האלמנטים שבהגדרות דלעיל, ומגדירה ניתוח תוכן כ"טכניקה מחקרית להפקה שיטתית של היסקים תקפים, שניתן לחזור עליהם, מתוך מסרים המוצגים בתוכן כל שהוא בהקשר מסוים" (עמ' 89).

2. בעיות מתודולוגיות

כל מחקר המבוסס על מסמכים ארכיוניים כמקור עיקרי לנתונים, יש לו בדרכו קשיים לא מעטים, ובמיוחד לחוקר העוסק בשתי דיסציפלינות שונות, כגון סוציולוגיה והיסטוריה. אנדרו (Andrew, 1985) מדגיש שלושה מישורים שבהם ניתן למקד את הבעיות המתודולוגיות המתעוררות במחקר היסטורי המתבסס על ניתוח תוכן.

2.1 נתונים היסטוריים, זמינות ורפרזנטטיביות

- א. לחוקר קשה להבין את ההיגיון שלפיו נקבעים הסדר והארגון בכלים העומדים לפני החוקר (ארכיונים, פרסומים ציבוריים, משרדים ציבוריים, מוזיאונים וכיו"ב).
- ב. מרוב המסמכים, ובמיוחד במקורות המשניים, קשה לחוקר לזהות אילו מסמכים משרתים את המחקר ומקדמים אותו ואילו לא.
- ג. לא כל המסמכים הדרושים לחוקר שרדו, ואלה שכן שרדו לא תמיד מספקים לחוקר את האינפורמציה הדרושה.
- ד. אין ביכולתו של החוקר "לחזור אחורה", ולבקש הבהרות נוספות או לערוך בדיקה חוזרת (אנשים נפטרו, או שעברו מקום מגורים, או נשים שנישאו ושם משפחתן שונה, ועוד).
- ה. ייתכן שמסמכים חיוניים ביותר למחקר לא נשתמרו בתקופות מסוימות, מסיבות שונות.
  1. מסמכים היסטוריים יכולים לשקף סילוף מכוון על-ידי כותביהם למטרות שונות, והחוקר ניצב מול פערים בין "עובדות" והוכחות.
  2. החוקר נאלץ להתמודד מול "מבול" של מידע ששודר לנו על-ידי אחרים על בסיס אישי ושיפוטי שלהם. שיפוט זה מושפע (בין נרצה ובין שלא נרצה) על-ידי היחס בין אינטרסים שונים בתוך החברה שאליה מתייחסים המסמכים, כולל התנגשות אינטרסים בין-מעמדיים באותה חברה.
  3. כאשר עוסקים במחקר היסטורי בניסיון לשחזר את ההיסטוריה של קבוצה איו שהיא, קשה לבודד את ההשפעה על תהליך השחזור ע"י שיפוט ואינטרפרטציות שמשקפות את הערכים הדומיננטיים בני זמנו של החוקר.
  4. החוקר נמצא במצב של גישוש באפלה. הוא נדרש בכל תהליך המחקר לקבל החלטות: במה לעיין, ממה להתעלם. החלטות אלו, שמתקבלות תוך כדי עיון במסמכים, יכולות להיות בעלות משמעות רבה למחקר ולתוצאותיו.
  5. שפע של מקורות ומסמכים העומדים לרשות החוקר הוא מצב המחייב דגימה, שכן אי-אפשר לבדוק כל מסמך ומסמך. מתעוררת השאלה: על איזה בסיס לערוך את הדגימה?
- יא. כאשר אין לחוקר די מסמכים והוא מבקש להסתייע במקורות משניים, עליו להחליט כיצד להיעזר במקורות שלרשותו, ומה הכלים שעליו להשתמש בהם בבואו לתת תיקוף למקורות אילו.

2.2 היחס בין תיאוריה לעובדות

- א. מקובל לומר כי ההיסטוריה אינה "מדברת בפני עצמה", אלא דרך סלקציה, שהיא פרי האיסוף וההדגשה של החוקר. משום כך הסלקציה והפרשנות שהחוקר נותן למקורות שלפניו מסתמכים על השאלות העולות מתוך המקורות שמנתח.
- ב. כיצד, ואם בכלל, אפשר להבין תהליכים היסטוריים שקרו בעבר, בפרספקטיבה של ההווה?
- ג. האם הנחות היסוד של החוקר ניתנות ליישום כאשר מדובר בתקופות שונות שמהתקופה שבה נערך המחקר?
- ד. המחקר ההיסטורי דורש גם פרשנות ומסגרת תיאורטית שעליה ניתן "לתלות"

(להסמיק) עובדות שהופקו ממסמכים היסטוריים. במקרה של נתונים סותרים, כיצד להתייחס לבעיה?

2.3 בעיות הכרוכות באינטרפרטציה היסטורית

- א. החוקר עוסק במסמכים מתקופה שונה מזו שבה המחקר מתבצע, מבסס את הנחותיו וטיעונו על מסמכים הכוללים מושגים בעלי משמעויות שונות מאילו של החוקר ותקופתו. שומה עליו אפוא להיזהר מלתת משמעות מתקופתו למושגים בני תקופה אחרת.
- ב. בתהליך המחקר החוקר "משפיע" על החומר על-ידי האיסוף, הניתוח והאינטרפרטציה שלו. בו בזמן "משפיע" החומר על החוקר, וכאן נכנס לתהליך המחקר גורם אישי.
- ג. שני חוקרים, הקוראים אותם מסמכים ונוקטים אותה דרך מחקר, עשויים להתרשם באורח שונה. בעיה זו מצביעה על אמינותה של שיטת ניתוח התוכן.

3. יתרונות השיטה של "ניתוח תוכן" במחקר איכותי

- השימוש ב"ניתוח תוכן" כשיטה מחקרית במחקרים כמו במחקר איכותי היסטורי, חרף הבעיות המתודולוגיות שצוינו לעיל, יש לה יתרונות, ואלה הם בקצרה:
- א. השיטה מאפשרת לחוקר להקיף תקופת זמן ארוכה.
  - ב. הצורך בשיתוף פעולה ובהסכמה מצד הנחקרים הוא מועט. העדויות של הנחקרים על התנהגותם, דעותיהם, השקפותיהם וכוונתם, שוב אינן נמצאות בידיהם, מפני שמועלות על הכתב וזה נשאר במסמכים. יתרה מזו, במקרים רבים הם נגישים לכל הרוצה לעשות בהן שימוש.
  - ג. על פי רוב אין הנחקרים (בשעה שמחברים את המסמכים) מודעים לאפשרות שהתנהגותם, דעותיהם, השקפותיהם, עמדותיהם וכו' עתידות לשמש "אובייקט" למחקר ולבדיקה. משום כך אין הנחקרים, מחברי המסמכים, מבקשים להתאים את התנהגותם לציפיות עתידיות, כגון של החוקר, והמסמכים משקפים אפוא התנהגות טבעית.
  - ד. החוקר יכול לצפות על תופעות ואירועים שהתרחשו בעבר, לאסוף נתונים על אודות אנשים שאינם בין החיים.
  - ה. ניתן לעמוד ביתר קלות על שינויים או תהליכים שאירעו בתקופה ארוכה. לשם כך ניתן לאסוף עדויות כתובות מזמנים שונים המתייחסים לתופעה הנחקרת ולערך השוואה.
  - ו. אימוץ השיטה מאפשר לחוקר לערוך בקרה ושחזור של תהליך איסוף הנתונים. "ההתנהגות הנחקרת" רשומה במסמכים ובעדויות הכתובות, ולהיפך היא שמורה וקבועה, וכל חוקר יכול לערוך עליה אותן תצפיות בכל זמן. על כן מהימנות השחזור תהא גבוהה.

4. הצגת שאלות המחקר ותהליך החקירה

העוסק במחקר היסטורי שומה עליו "לחוש", "לחיות", את התקופה שהוא חוקר. עליו להעמיד שאלות רלבנטיות, לבדוק את זמינותם של המקורות ולקבוע את המתודולוגיה שתנתב את המחקר תוך כדי תהליך החקירה עצמו.

במהלך המחקר על החוקר:

א. לדווח על התהליך וההחלטות שהחליט בעניין ההתייחסות למקורות שיש בידו, כגון: שיקולי דעת בקבלה או דחייה של מקור או מקורות.

ב. לדווח על השיקולים בקבלת החלטה בדבר סיום המחקר בנקודה שבה סיים, גם כאשר הוא מודע לכך שעדיין נותרו שאלות ללא מענה כלל או שנפתרו באופן חלקי. על החוקר לבדוק באופן מתמיד את תוקפם ואת מהימנותם של המקורות שלפניו (יש להניח שמקורות אלו מועברים בצורה סלקטיבית) וכן את מידת האותנטיות של המקורות. לשם כך על החוקר לשאול את עצמו: מי הוא כותב המסמך, לאיזו מטרה כתבו, ומה היה קהל היעד שלו? האם המסמך הוא מסמך מקורי, ראשוני, או משני? האם המסמך הוא פרטי או ציבורי? לזה יש להוסיף את הצורך "לקרוא בין השורות" כאשר חסרה אינפורמציה.

5. על אילו מקורות החוקר צריך להסתמך?

החוקר הנזקק לחומר ארכיוני צריך להיות מודע לקשיים שבחשיפת העבר על פי מסמכים שהם מקורות ראשוניים:

א. אפשר שהמסמכים מוגבלים בתוכנם, באופן שאינם מספקים את צרכי החוקר. כך, למשל, מסמכים מסחריים ייתכן שלא יהיה אפשר ללמוד מהם על השקפות עולם, מנהגים, עמדות וכד'.
ב. לא כל המסמכים שעומדים לרשות החוקר משקפים את תחומי החיים של התקופה הנחקרת, מפני שלא הכול, אנשים וקבוצות, הותירו מסמכים על אודותיהם. אם כן, על החוקר לפנות למקורות משניים ועקיפים, כדי להשלים את התמונה.

ההחלטה הקשה שעל החוקר להחליט היא: על אילו מקורות להסתמך? שאלה זו חשובה ביותר מבחינה מתודולוגית, והשלכותיה מכריעות לגבי כל המחקר כולו. בעניין זה יש שתי אסטרטגיות:

א. בדיקת נתונים ממקורות שונים העשויים לזרוע אור על שאלות המחקר מזוויות שונות על מנת להגיע לתשובות ממצות.

ב. הנחת יסוד היא, כי אין גירסה אחת ואחידה שהמקורות מציגים בפני החוקר, אלא יש להכיר בעובדה שיש מקורות שונים המספקים נתונים שונים. לפיכך על החוקר להגדיר במדויק את מידת הייצוג של המקורות שלפניו ולדווח על מקורם. שימוש באסטרטגיה זו מחייב הצלבת מידע ומקורות משניים במטרה להגיע לאמת.

החוקר צריך להיות מודע לכך שלא תמיד ניתן להגיע לעומקם ולהבנתם של אירועים ותהליכים, ומשום כך אל לו לכפות את עמדותיו שלו על המקורות שלפניו.

6. תהליך בחירת המסמכים

החוקר היודע מהם מקורותיו החשובים לתהליך המחקר, אף הוא יש לו להחליט החלטה לא קלה, באילו מסמכים ישתמש ואילו ידחה. לדוגמה, עיתונים הם מקור חשוב במחקר היסטורי הדין בתופעה מסוימת, אולם ברור שלא ניתן יהיה לקרוא את כל העיתונים הנוגעים לתקופה הנדונה. על מנת להתגבר על קושי זה אפשר לפעול באחת משתי דרכים:

- א. התמקדות במקורות שעניינם נושאים מסוימים הנוגעים לתופעה הנחקרת, תוך התחשבות בקביעה של מקורות משניים, כגון: התייחסות לדעתו של גוף פוליטי בנוגע לתופעה הנחקרת.
- ב. בחירה אקראית של עיתון מכיל פרק זמן קצוב, שעליו הוחלט בצורה שרירותית.

7. מידת הייצוגיות של המסמכים

כאשר דנים במידת הייצוגיות של המסמכים העומדים לרשות החוקר, יש להדגיש שלוש נקודות חשובות אשר בכוחן לעוות ולסלף את מידת הייצוגיות של המסמכים:
א. המסמכים שנשמרו מתקופה מסוימת מציגים תמונה חלקית בלבד. זאת משום שלאותם האנשים שמרו את המסמכים היה ידע חלקי בלבד על מאפייני תקופתם והיבטיה, והדבר בא לידי ביטוי במסמכים ששמרו.

ב. המסמכים שנשתמרו – נשתמרו על בסיס מידת חשיבותם בעיני שומריהם בלבד.
ג. תהליך איסוף המסמכים ושימורם יכול להיות מכוון, כגון לצורכי תעמולה. הידיעות, המגיעות אלינו מן העבר באמצעות המסמכים, מגיעות אלינו אחרי שעברו תהליך של בחירה וסינון – תהליך שנעשה פעמים מספר במהלך התקופה עד שהמסמך הגיע לידינו. יש להניח שתהליך סינון זה נעשה מתוך שיקולי דעת ופרשנויות המושפעים מאינטרסים שונים של בעלי המסמכים.

כדי לעקוף בעיה זו במידה מסוימת, נהוג להסיק מסקנות מתוך מה שאין המקורות מספקים לנו ("פערים של שתיקה"). העיסוק במסמכים רבים מקשה על החוקר בבואו להגדיר מושגים, וכן הוא עשוי למצוא במקורות שונים הגדרות שונות לאותו מושג עצמו. נחמיאס (1986) עומד על בעיית האותנטיות של המסמכים. קיימת אפשרות שהמסמכים הפרטיים אינם אותנטיים. יש שני סוגים אפשריים של רשימות בלתי אותנטיות:

- א. רשימות שחוברו מתוך כוונת הונאה.
  - ב. רשימות שבאופן בלתי מודע לא ייצגו את המחבר.
- ניתן לסלף או לזייף מסמכים במטרה לזכות ביוקרה או בתגמולים חומריים. כדי לבדוק אם רשימות פרטיים הן אמיתיות, אפשר, לדעת נחמיאס, לנקוט שני אמצעים:
- א. בדיקה ביקורתית של המסמך.
  - ב. ביסוס תאריך המסמך ואימות התאריכים הנזכרים בו.
- קשה הרבה יותר לגלות אם מסמך פרטי נמנה עם הסוג השני של רשימות בלתי אותנטיות. מכל מקום, ברור כי אין להניח שכל מסמך הוא מזויף או מסלף את המציאות, שהרי אין לדבר סוף. אולם אין להתעלם מהאפשרויות שהמסמכים יכולים בנקל לעוות את האמת, ולא מתוך כוונה זדונית, אלא מסיבות שונות, כגון:
- א. חוסר זיכרון של מחברי המסמכים לגבי עובדות.

- ב. תיאור מוגזם במגמה למצוא חן בעיני מקבל המסמך.
 ג. עיוות שנוצר כתוצאה ממגבלות שאינן תלויות בכותב, כגון: נורמות ומוסכמות.
 צ'אפין (Chapin, 1920, P.37) הציע, שעל החוקר להעמיד את השאלות הבאות, כדי לקבל עליהן מענה לפני שהוא מחליט לקבל את המסמך כאותנטי:
1. "למה התכוון המחבר בהצהרה מסוימת? מה משמעותה האמיתית, בהבחנה מן הדברים כפשוטם בלבד?
  2. האם נאמרו הדברים בתום לב?
  - א. האם הושפע המחבר על-ידי אהדה או אי-אהדה כדי שלא יאמר אמת?
 ב. האם הושפע מרצון להתפארות-שוא?
 ג. האם הושפע מדעת קהל?
 3. האם הייתה ההצהרה מדויקת?
 א. האם היה המחבר צופה חלש בגלל פגם מנטלי או אי-נורמליות?
 ב. האם היה המחבר במקום בלתי-מתאים בזמן ובמרחב כדי לצפות?
 ג. האם לקה בהזנחה או באדישות?

8. ניתוחי תוכן

תהליך ניתוח תוכן בראשיתו הוא קשה, וכיווני הניתוח הם מפורזים ובלתי מגובשים, אולם בהמשך התהליך מגבש החוקר מסגרות מובנות וממוקדות.

8.1 הגדרת טכניקות לניתוח תוכן

- נעמה צבר מסכמת את ההגדרות של טכניקות לניתוח תוכן, לאור המחקרים כדלהלן:
- א. טכניקה מחקרית לתיאור שיטתי אובייקטיבי וכמותי של תוכן כלשהו.
  - ב. כל טכניקה מחקרית להפקת היסקים ואשר מזהה בצורה שיטתית אובייקטיבית מאפיינים של מסרים המובלעים בתוכן מסוים.
  - ג. הפקת היסקים תקפים, אשר ניתן לחזור עליהם בתוך איסוף של נתונים בקונטקסט מסוים.
  - ד. הפקת היסקים מתוך התוכן עצמו, מאחר שתהליך גילוי המאפיינים של מסרים המושקעים בתוכן כלשהו נבנה ומעוצב על-פי מה שיש בחומר עצמו, ולא מורכב עליו על סמך הנחות או מבנים עיוניים.
- לדעת נעמה צבר, ניתוח תוכן הוא תהליך של כל ארבעת האלמנטים דלעיל.

8.2 מאפייני ניתוח תוכן

- א. תהליך הניתוח מכוון על-ידי כללים מנוסחים בבהירות, וזאת כדי לצמצם עד למינימום את הסובייקטיביות של החוקר.
- ב. תהליך הניתוח הוא תהליך שיטתי, שלפיו אוסף מסוים של קטיגוריות ניתוח נבנה באופן שהכללתם של תכנים (או קטיגוריות) או דחייתם נעשות באופן עקיב, ועל סמך חוקיות שנקבעה ויושמה לצורך זה.

- ג. הניתוח עוסק בתכנים מסוימים בשתי רמות של פירוש:
רמה א: רמת הניתוח ופירוש הממצאים והתכנים הגלויים והישרים, ניסוח קטיגוריות למיון, בחירת יחידות ניתוח והסקת היסקים.
רמה ב: פירוש ההיסקים שאליהם הגיע החוקר, והצבעה על ההשתמעויות הבאות לידי ביטוי בתכנים הסמויים והגלויים כאחד.
ד. מטרתו של תהליך הניתוח הוא הצגה רחבה וכללית. הממצאים שביד החוקר צריכים להתקשר לתיאוריות קיימות או ליצור בסיס לתיאוריות חדשות.
ה. כימות הממצאים – ניתוח תוכן מחייב תשובות כמותיות מדויקות (נעמה צבר, עמ' 89-90).

8.3 קטיגוריות לניתוח תוכן

הגדרה: קטיגוריות לניתוח תוכן הן אותם מרכיבים בולטים, חשובים, החוזרים, שוב ושוב בנתונים שנאספו ע"י החוקר. הם נבחרים על-ידי החוקר בהתאם לשיקוליו ולשאלות המחקר, וזוהי משימה ראשונה של החוקר.

8.3.1 מאפייני אמינות הקטיגוריות לניתוח תוכן:

- א. הקטיגוריות צריכות לשקף את מטרות המחקר.
  - ב. על מערכת הקטיגוריות להיות כוללת וממצה.
  - ג. מערכת הקטיגוריות צריכה להיות בנויה מהגדרות חד-משמעיות.
  - ד. הקטיגוריות חייבות להיות בלתי תלויות.
  - ה. כל התבחינים של קטיגוריה אחת חייבים לנבוע מעקרון מיון אחד בלבד.
  - ו. למערכת הקטיגוריות צריכה להיות מהימנות פנימית וחיצונית.
  - ז. על המערכת להיות ניתנת לשחזור (נעמה צבר, עמ' 90-93).
- ברלסון (Berelson, 1952, P.147) קובע, כי הבעיה של בניית קטיגוריות, היא ההיבט המכריע של ניתוח תוכן: "ניתוח תוכן עומד או נופל עם הקטיגוריות שלו. מחקרים מסוימים היו פוריים במידה שהקטיגוריות נוסחו בבהירות והותאמו כראוי לבעיה ולתוכן. מחקרי ניתוח תוכן הנעשים על בסיס של קלע-אור-החטא, ללא בעיות חקירה המנוסחות בבהירות ועם קטיגוריות המופקות בצורה מטושטשת או מבטאות בצורה עלובה, מובטחת להם כמעט איכות ירודה או חסרת-ערך כמוצרי מחקר... מכיוון שהקטיגוריות כוללות את תמצית החקירה. אין ניתוח תוכן יכול להיות טוב יותר מאשר מערכת הקטיגוריות שלו".
- הולסטי (Holsti, 1968) מדגים את טיפוסי הקטיגוריות שבהם משתמשים על-פי רוב במחקר של ניתוח תוכן.

8.3.2 קטיגוריות של "מה שנאמר".

הנושא	— על מה נסבה התקשורת?
כיוון	— כיצד מטופל הנושא (למשל: חיובי-שלילי, חזק-חלש)?
תקן	— מהו הבסיס שלפיו נעשה המיון לפי כיוון?
ערכים	— אילו ערכים, מטרות או שאיפות מתגלות?
שיטות	— באילו שיטות נעשה שימוש להשגת המטרות?
תכונות	— מה הן התכונות שבהן נעשה שימוש בתיאור האנשים?
פועל	— מי מיוצג כנוקט פעולות מסוימות?

סמכות	–	בשם מי מושמעות ההצהרות?
מקור	–	מאין נובעת התקשורת?
מקום	–	היכן מתרחשת הפעולה?
קונפליקט	–	מה הם המקורות והמישורים של קונפליקט?
סיומים	–	האם הקונפליקטים נפתרים בצורה מאושרת, מעורפלת או טראגית?
זמן	–	מתי מתרחשות הפעולות?

8.3.2 קטיגוריות של "כיצד זה נאמר"?

"צורה או טיפוס של התקשורת – זהו אמצעי התקשורת, כמו: רדיו, עיתון, נאום, טלוויזיה וכיו"ב. צורת ההצהרה – מהי ההצהרה הדקדוקית או התחבירית של התקשורת?
תחבולה – מהי השיטה הריטורית או התעמולתית שבה נעשה השימוש?"

8.4 יחידת הניתוח

שלב שני, אחרי הגדרת הקטיגוריות לניתוח, הוא הגדרת יחידת ניתוח שעליה תופעל מערכת הקטיגוריות שהוגדרו. אין כללים קבועים אשר לפיהם קובע החוקר את יחידות הניתוח. קביעת יחידות הניתוח מושפעת לא-מעט משאלות המחקר וממטרותיו ומדרישות מתודולוגיות אחרות. ניתן להבחין בחמש דרכים בהגדרת יחידות תוכן:

א. יחידות ניתוח – מוגדרות על-פי ממדים פיסיים, כגון: ספרים, דו"חות, כתבות בעיתון ועוד.

ב. יחידות ניתוח – מוגדרות על-פי ממדים תחביריים, כגון: מלים, משפטים, כותרות בחדשות ועוד.

ג. יחידות התייחסות – מוגדרות על-פי המאורעות, האנשים או הרעיונות שהתכנסו מתייחסים אליהם באופן מפורש.

ד. יחידות שהן היגדים הנובעים מתוך התוכן המנותח.

ה. יחידות נושאיות – המוגדרות על-ידי תכנים המסופרים בהן או הסברים ופירושים שהם מציעים (נעמה צבר, עמ' 93).

8.5 עיבוד הנתונים והצגת הממצאים

תהליך המחקר בניתוח תוכן כולל את השלבים הבאים, כפי שראינו לעיל:

א. הגדרת הקטיגוריות שעל-פיהן ייערך ניתוח התוכן.

ב. קביעת יחידות הניתוח.

ג. עיבוד הנתונים, שמטרותיו הן:

1. הצגת כיוונים, דגמים או יחסים חשובים או ייחודיים במציאות הנחקרת.
2. ייחוס הכיוונים שנתגלו לממצאים מתהליך הניתוח לידע אחר, או לתיאוריות קיימות, או לייצור השערות, תיאוריות חדשות.

ביבליוגרפיה

- אלכסברג פ"א (תשכ"ח), "שיטות העבודה בארכיון ההיסטורי הדוקומנטטיבי",
יד לקורא, חוברת א-ב, עמ' 22-29
- אלכסברג פ"א (תשכ"ג-תשכ"ד), "ארכיונים אישיים, סידורם ורישומם", **יד לקורא**,
חוברת ז
- גרוס זהבית (1991), **החינוך היהודי בבית-הספר הקיבוצי של התנועה הקיבוצית
המאוחדת (התק"ם) והקיבוץ הארצי (הקב"א"ר)**, עבודת M.A. בהדרכת
פרופ' מרדכי בר-לב, ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן
- נחמיאס דוד, נחמיאס חיה (1982), **שיטות מחקר במדעי החברה**, תל-אביב, עס-עובד
- פרס יוחנן, יציב גד (1975), **שיטות מחקר במדעי ההתנהגות**, ירושלים, אקדמון
- עירם יעקב (תשמ"ב-1982), "מגמות בהיסטוריוגרפיה של החינוך – משמעותן לחקר
תולדות החינוך בארץ-ישראל", **מגמות** כז (3), עמ' 262-278
- צבר בן-יהושע, נעמה (1990), **המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה**, אוניברסיטת
תל-אביב, מסדה
- צבר בן-יהושע, נעמה; זילברשטיין מי שפירי ני (1981), "מנחים לצוותי מורים
המפתחים חומרי למידה", **עיונים בחינוך** (32) עמ' 83-98
- שלנברג ת"ר (1956), הארכיון בימינו – הלכה למעשה, תל-אביב, יחדיו, עמ' 160-347
- שמיר אילנה (תשמ"ט), "השימוש בחומר ארכיוני במחקר חינוכי", עבודה לשיעור של
פרופ' מרדכי בר-לב, אוניברסיטת בר-אילן, בית הספר לחינוך
- Andrew, A. (1985), "In Pursuit of the Past: Some Problems in the Collection and
use of Historical Documentary Evidence", in: Burges R.G. (ed.), **Strategies
of Educational Research**. Qualitative Methods ed. by Robert G. Burgess,
London, Falmer, 1985
- Berelson, B. (1952), **Content Analysis in Communication Research**, New-York,
Hafner, 1971
- Cohen, L. & Maniun, L. (1980), **Research Methods in Education**, London, Croom
Helm, 1980
- Chapin Stuart F. **Field Wark and Social Research**, New-York: Century 1920
- Guba, E.G., & Lincoln, Y.S. (1981), **Effective Evaluation**, San-Francisco, Jessey
Bess
- Holsti, O.R. (1968), "Content Analysis", in: G. Linzey and E. Aronson (eds.), **The
Handbook of Social Psychology**, Vol. 2, Research Methods Addison-
Westey, New-York, pp. 596-692
- Krippendorff, K. (1980), **Content Analysis – an Introduction to its Methodology**,
Beverly Hills, Sage Publication